

ประมวลธรรม

จากการสนทนาธรรมกับท่านอาจารย์ สุจินต์ บริหารวนเขตต์
และคุณคำปิ่น อักษรวิสัย

ณ สถาบันบำราศนราดูร จังหวัดนนทบุรี ๙ กันยายน ๒๕๕๕

ธรรมบรรยายเนื่องในโอกาสครบ ๘ รอบ วันเกิดคุณย่าสงวน สุจริตกุล

๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๕

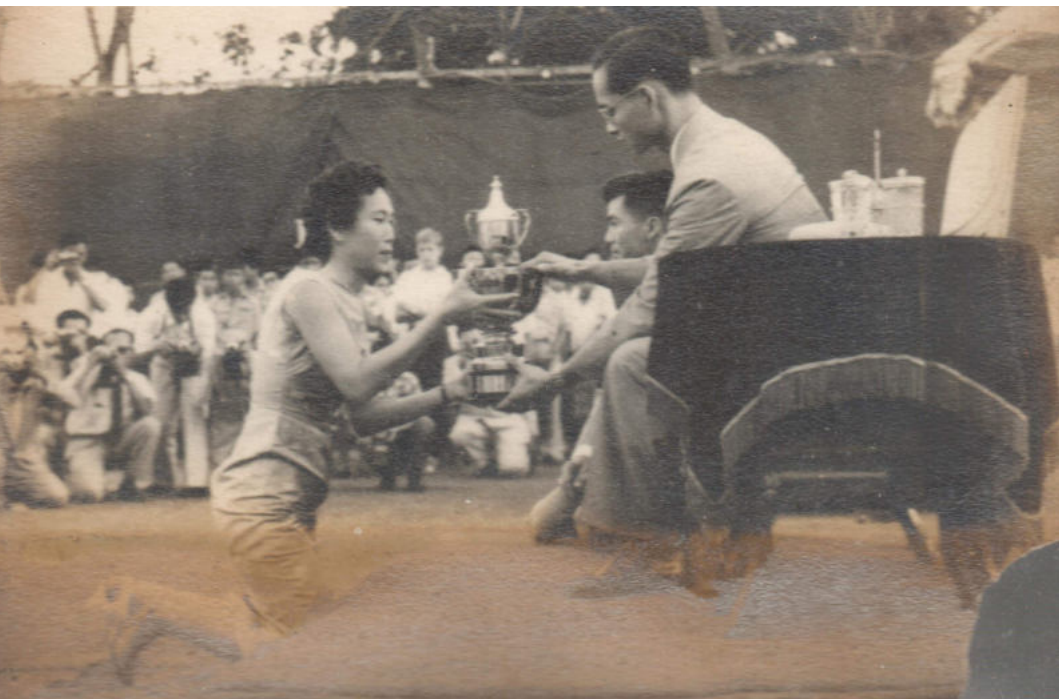
ประมวลธรรม

จากการสนทนาธรรมกับท่านอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์

และคุณคำปั่น อักษรวิลัย

ณ สถาบันบวรศาสนราศูร จังหวัดนนทบุรี

๙ กันยายน ๒๕๔๔

รับพระราชทานถ้วยรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

คุณย่าสงวน สุจริตกุล

จากนักกีฬาทีมชาติสู่เส้นทางธรรม

คุณย่าเล่าให้ฟังว่าคุณย่าสนใจเล่นกีฬาทั้งเทนนิสและแบดมินตัน มาแต่วัยเด็ก อายุ ๘ ขวบคุณย่าก็หัดตีเทนนิสและแบดมินตันแล้ว โดยมี สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายา ในรัชกาลที่ ๖ เป็นผู้ควบคุม การฝึกฝนอย่างใกล้ชิด (สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจีฯ เป็นน้องสาว ของคุณพ่อของคุณย่า..พระปิบูลย์ไอศวรรย์) สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรง โปรดการกีฬา มีสนามเทนนิสส่วนพระองค์ที่สวนนกไม้ พระราชวังดุสิต คุณย่าฝึกซ้อมกีฬายาวอย่างเอาจริงเอาจัง กลางวันตีเทนนิส กลางคืนเปิดไฟ ซ้อมแบดมินตัน รางวัลของความตั้งใจฝึกฝนเทนนิสและแบดมินตันคือ คุณย่าชนะเลิศในการแข่งขันกีฬาเทนนิสและแบดมินตันจนได้เป็นนักกีฬา ทีมชาติ สามารถนำชื่อเสียงมาสู่ประเทศไทยโดยไปแข่งขันที่ต่างประเทศ อาทิ มาเลเซีย พม่า สามารถคว้าเหรียญทองจากการแข่งขันกีฬาSeap Game มาได้ ไม่นับการแข่งขันในประเทศที่คุณย่าชนะเลิศหลายครั้งหลายหน จนได้ถ้วยรางวัลมากมาย ซึ่งคุณย่ากับเพื่อนได้รวบรวม(ถึง ๓ ข่ง)นำไป สบทบสร้างพระพุทธรูปพระประธานองค์ใหญ่ที่วัดจิตตภาวัน บางละมุง

จนกระทั่งเมื่ออายุได้ ๕๐ คุณย่าเริ่มสนใจพระธรรม มีโอกาสได้ ฟังธรรมบรรยายของท่านอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ทางวิทยุ และ คุณย่าถึงกับเขียนจดหมายไปหาท่านอาจารย์เมื่อฟังแล้วไม่เข้าใจคำศัพท์ บาลีหรือข้อความที่ท่านอาจารย์บรรยาย ซึ่งท่านอาจารย์ได้แนะนำให้

คุณย่าไปฟังท่านบรรยายที่วัดมหาธาตุ และจากวันนั้นจนวันนี้คุณย่าติดตามฟังการบรรยายของท่านอาจารย์อย่างสม่ำเสมอได้ขาด

นอกจากฟังธรรมแล้วคุณย่ายังบันทึกเทป (เพื่อกันลืม) และถอดเทปการบรรยายธรรมทางวิทยุของท่านอาจารย์ด้วยความมุ่งมั่นและสนใจจริงตั้งแต่เริ่มฟังจนบัดนี้ เกือบจะครบ ๔๖ ปีในเดือน ตุลาคม ศกนี้ (พุทธศักราช ๒๕๕๕) จากผลงานการถอดเทปของคุณย่าเพื่อกันลืมนั้น ได้เป็นผลงานที่ทรงคุณค่ายิ่งแก่พระพุทธานุศาสนานั่นคือ หนังสือของมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาหลายเล่ม อาทิ **ปรมัตถธรรมสังเขป แนวทางเจริญวิปัสสนา ๑-๔ บารมี** ฯลฯ ล้วนมาจากการถอดเทปของคุณย่าทั้งสิ้น (ดีสองจนรุ่งเช้าเป็นเวลาถอดเทปของคุณย่าในปัจจุบัน ส่วนสมัยก่อนนั้นคุณย่าบอกว่าถอดเทปแทบทั้งวัน)

หนังสือประมวลธรรม..ก็เป็นอีกหนึ่งผลงานการถอดเทปของคุณย่าที่คุณย่าชอบมากเป็นพิเศษเพราะในการสนทนาธรรมที่สถาบัน บำราศนราดूर เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๔ นั้น ท่านอาจารย์ได้กล่าวถึงเรื่องของปัญญา ความจริงที่ทรงตรัสรู้ สภาพธรรม กรรม และผลของกรรม ได้อย่างลึกซึ้งและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง คุณย่าอยากให้ชาวพุทธได้เข้าใจความจริงที่ถูกต้องตามธรรม จึงเป็นที่มาของการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้

คณะผู้จัดทำขอกราบขอบพระคุณและขออนุโมทนากุศลจิตของ

ทั้งท่านอาจารย์และคุณย่าที่ช่วยจรรโลงพระศาสนาให้คงงามตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

คณะผู้จัดทำหนังสือประมวลธรรม

๓๐ กันยายน ๒๕๕๕

งานประจำของคุณย่า...” ถอดเทป “

โคลงสี่สุภาพสดุดีแด่ คุณสงวน สุจริตกุล
จากชมรมบ้านธัมมะ

เนื่องในงานฉลองมงคลวารอายุครบ ๘ รอบแห่งปีนักษัตร

๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

❀ มารศรี ผู้ก่อเกิด

สม ลักษณะนาคคุณ

นาม นีสีบสายสกุล

สงวน ศักดิ์จักเพื่องพลา

กอบบุญ

คำล้ำ

เก่าเกริก

พลาได้ไปมี

❀ สุจริต ตริบถถ้วน

กุล เชษฐภคินีบาน

พิบูลย์ ชาติชัชวาล

สวัสดิ์ สว่างพรั่งแพรวแพ้ว

ทุกสถาน

เบิกแล้ว

เขวงโชติ

ผ่องมั่นมณีฉาย

❀ เสาวลักษณ์ หมายมุ่งเข้า

วิริยะ มิมีราน

เจริญจิต พินิจการ

นิจันรันดร์ สรรค์สร้าง

เขมวาร

เร็ดร้าง

เกิดค่า ควรเฮย

สิ่งสั่งสุนทรี

❀ ขอ พรศรีพิสุทธิแท้
ความ สุขสถาพรผล
เกษม ศานติ์สถิรพล
เปรมจิต จักลู่ได้

เที่ยงดล
ผูกให้
ภัทรภาคย์
ดั่งน้อมปรารภนา

❀ พา ผองเพื่อนเผ่าผู้
พูน ลาภยศสรรเสริญ
ปัญญา แกร่งกล้าเกิน
ยง เยี่ยมมียอบแม่

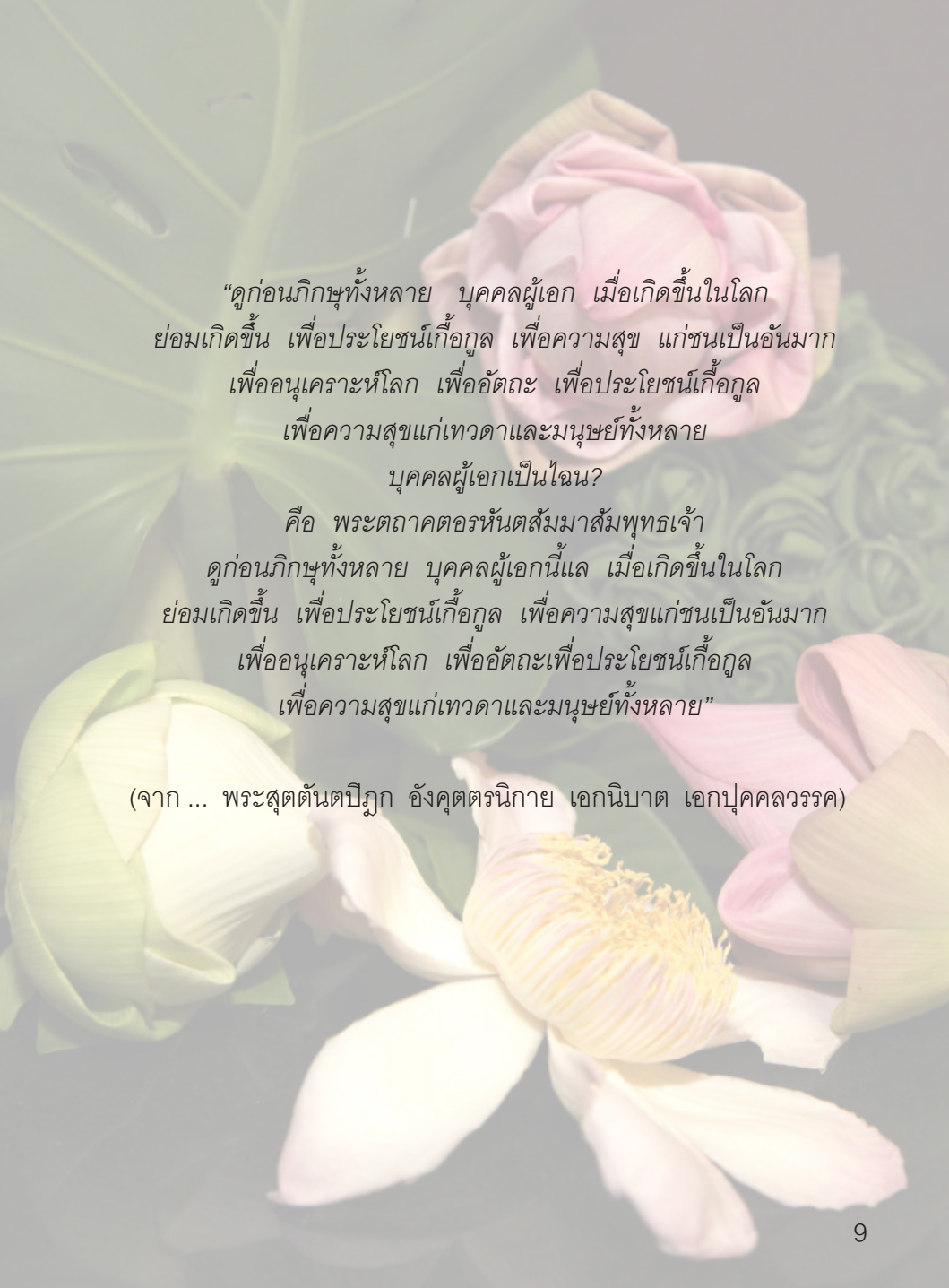
เพียรเจริญ
สุขแท้
กลบท กล่าวนอ
มากด้วยดัสกร

❀ ชโย สมรมิ่งแก้ว
ชยะ อยู่เป็นศรี
ชยา อย่ารู้มี
ชยงค์ ยิ่งชยศอ้าง

กัญจน์
สุดส้าง
แม่หม่น หมองเฮย
อรรดเื้อนเอกอร

สวณิต ยมาภัย ร้อยกรอง

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เอย เมื่อเกิดขึ้นในโลก
ย่อมเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเป็นอันมาก
เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่ออรรถะ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

บุคคลผู้เอยเป็นไฉน?

คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เอยนี้แล เมื่อเกิดขึ้นในโลก
ย่อมเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก
เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่ออรรถะเพื่อประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

(จาก ... พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต เอกปคคลวรรค)

ประมวลธรรม

จากการสนทนาธรรมกับท่านอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์
และคุณคำปิ่น อักษรวิสัย
ณ สถาบันบวรศาสนราตร จังหวัดนนทบุรี
๙ กันยายน ๒๕๕๔

*****

พระพุทธเจ้า

๙ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ธรรมก็เพื่อที่จะให้บุคคลอื่นมี
โอกาสได้เข้าใจธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ และทรงแสดงธรรมตั้งแต่หลัง
จากทรงตรัสรู้จนกระทั่งถึงใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพานเป็นระยะเวลา
ถึง ๔๕ พรรษา ไม่มีใครที่จะอนุเคราะห์เกื้อกูลผู้อื่นได้เท่ากับพระองค์

๙ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเพื่อให้พุทธบริษัท
ได้เข้าใจสิ่งที่มีจริงตามความเป็นจริง ที่พระองค์จะสอนให้ไม่รู้ นั่น ไม่ใช่
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๙ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีมาเพื่อให้
ผู้ฟังเกิดความเข้าใจถูกเห็นถูกเป็นปัญญาของตนเองจริง ๆ ในสิ่งที่
กำลังมีกำลังปรากฏในขณะนี้ เพราะขณะนี้กำลังพูดถึงเรื่องความจริง
คือ เห็นมีจริง ได้ยินมีจริง สัมผัสมีจริง เสียดมีจริง แข็งมีจริง เป็นต้น แต่เป็น

แต่ละหนึ่ง รวมกันไม่ได้ เสียงจะเป็นแข็งไม่ได้ เสียงย่อมเป็นเสียง แข็ง
ย่อมเป็นแข็ง

๙ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากว่าจะได้ทรงตรัสรู้ ทรงบำเพ็ญพระ
บารมีมาตลอดระยะเวลา ๔ อสงไขยแสนกัปป์ พระบารมีทั้งหมดก็เพื่อ
ทรงเข้าใจในสิ่งที่มีจริง เพราะฉะนั้น แต่ละคนซึ่งเป็นผู้ศึกษาพระธรรมก็
จะต้องเป็นผู้ที่ละเอียด ไตร่ตรองสิ่งที่ได้ยินได้ฟังโดยละเอียด โดยลึกซึ้ง

๙ กว่าจะเป็นผู้ที่มีความมั่นคงจริง ๆ ในการสละอกุศลทั้งหลายที่จะรู้
ความจริงนี้ ๔ อสงไขยแสนกัปป์สำหรับพระโพธิสัตว์ที่ยิ่งด้วยปัญญา
ถ้ายิ่งด้วยศรัทธาก็ ๘ อสงไขยแสนกัปป์ ถ้ายิ่งด้วยวิริยะก็ ๑๖ อสงไขย
แสนกัปป์

๙ แต่ละคนเกิดมา มีเห็น มีได้ยิน มีคิดนึก แต่มีใครบ้างที่คิดจะ
รู้ความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏ เห็นก็เห็นไป ชอบบ้าง ไม่ชอบบ้าง
แล้วก็จากโลกนี้ไป แต่พระโพธิสัตว์รู้ว่าสิ่งนี้ เป็นความจริง และความจริง
นี้คืออะไร และเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และสิ้นสุดอย่างไร เช่น เห็น นี้ไม่ได้
เห็นตลอด เดียวก็ คิด เดียวก็ ได้ยิน เพราะฉะนั้น **ความจริงของสิ่งนี้
คืออะไร** และสิ่งนี้ต้องเกิด ถ้าไม่เกิดจะมีได้อย่างไร นี่คือ ความต่างกัน
ของการเริ่มบำเพ็ญพระบารมี

๙ ในแต่ละพระชาติที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญพระบารมีนั้น ก็ให้เห็น

ถึงความที่เห็นบุคคลอื่น แม้แต่ความคิด เช่น คนอื่นอยากได้ลาภ ยศ
สรรเสริญ แต่สำหรับพระชาติที่เป็นพระโพธิสัตว์มีความดำริว่า
ถ้าจะได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้ทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ เพื่อ
จะติดข้องในสิ่งนั้น ก็ขออย่าให้ได้สิ่งนั้นเลย มีใครคิดได้อย่างนี้บ้าง

๕) เทศน์มหาชาติ ตามความเป็นจริงแล้ว คือ การแสดงถึงพระชาติ
ใหญ่ ๆ ของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งที่ทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อที่จะได้ทรง
ตรัสรู้ถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ใช่เฉพาะเวสสันดรชาดก
เท่านั้น ยังมีพระชาติที่เป็นวิสุทธิบัณฑิต สุวรรณสาม เป็นต้น การแสดง
พระธรรมไม่ว่าจะเป็นส่วนใดก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งนั้น ไม่ใช่เฉพาะ
เวสสันดรชาดกเท่านั้น ที่ควรแสดง ชาดกอื่น ๆ รวมไปถึงพระธรรมส่วน
อื่น ๆ ก็ควรนำมาแสดงด้วย จุดประสงค์ก็เพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูกของผู้
ที่ได้ฟังเป็นสำคัญ ไม่ใช่เพื่อลามาสักการะ สรรเสริญ ถ้ามีการใส่ทำนอง
หรือเทศน์แบบแหล่ นั้น ไม่ถูกต้อง ผิดพระวินัยสำหรับพระภิกษุด้วย
เพราะการกล่าวด้วยเสียงธรรมดาอย่า่อมจะฟังง่ายกว่าการใส่ทำนอง

๖) เหตุที่ทรงแสดงชาดก ควรที่จะได้พิจารณาว่า แต่ละคนก็มีการเกิด
แล้วเกิดอีก แต่ละชาติเลือกไม่ได้เลย แล้วแต่เหตุปัจจัย จากผู้ไม่รู้สู่
ความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระชาติต่าง ๆ จะมากมายสักแค่ไหน
แต่ละพระชาติก็เปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย บางพระชาติเป็นพระเจ้า
แผ่นดิน บางพระชาติเป็นคนยากจนเข็ญใจ แต่ทั้งหมดก็คือสามารถที่จะ
บำเพ็ญพระบารมีเพื่อที่จะรู้ความจริง และแสดงให้เห็นความต่างกันอย่าง

เทียบไม่ได้เลยระหว่างผู้ที่ไม่ใช่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๕) ความตั้งมั่นของพระโพธิสัตว์ในการสะสมบารมีประการต่าง ๆ เพื่อที่จะสละกิเลส คือ ความไม่รู้ในสิ่งที่กำลังปรากฏซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว ซึ่งไม่มีใครที่จะสามารถรู้ความจริงนี้ได้ ถ้าไม่ใช่เพราะปัญญาที่เห็นอย่างถูกต้อง

ปัญญา

๕) ปัญญา คือ ความเข้าใจถูกต้อง เห็นถูก ซึ่งเกิดจากการไตร่ตรองจากสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ถ้าได้ยินแล้วไม่เข้าใจ นั่นไม่ใช่ปัญญา แต่ว่าปัญญาจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อได้ยินได้ฟังแล้วไตร่ตรองว่าสิ่งที่ได้ยินได้ฟังถูกต้องหรือไม่? จริงหรือไม่? แล้วความเข้าใจนั้นจึงจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับ และรู้ว่าใครเป็นผู้กล่าววาจาจะจริง ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่ทรงตรัสรู้ความจริง นั่นก็คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๕) พระอริยบุคคลทั้งหลายในอดีตได้สะสมปัญญาจากการได้ฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ จนกระทั่งในที่สุดสามารถที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และรู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงความเป็นพระอริยบุคคลขั้นต่างๆ จนถึงความเป็นพระอรหันต์ได้

๙ เมื่อมีการนับถือในพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ต้องรู้ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่จริง ไม่มีในคำสอนของพระองค์ ไม่ใช่वासัจจะ เพราะไม่ประกอบด้วยเหตุด้วยผล พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเพื่อให้เข้าใจสิ่งที่มีจริงอย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้พระพุทธานุศาสนามีคำตอบสำหรับทุกคำถาม

๑๐ ธรรมมีทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลธรรม และฝ่ายอกุศลธรรม แล้วก็เริ่มเห็นโทษของอกุศลธรรม ปัญญาที่เห็นโทษก็จะทำให้ค่อย ๆ เว้นจากอกุศลธรรมแล้วเจริญกุศลธรรมเพิ่มขึ้น

๑๑ ขณะที่ฟังพระธรรมเข้าใจเป็นปัญญา ปัญญาคือความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของสิ่งที่มีจริง

๑๒ เกิดมาเห็น มีความไม่รู้ มีความติดข้องยินดีพอใจ มีสุข มีทุกข์ กระทำสุจริตบ้าง พุจจริตบ้าง แล้วก็จากโลกนี้ไป เหมือนโรงละครที่เปิดมาแสดงไปจนจบ แล้วก็ออกจากเวทีไป

๑๓ ไม่มีอะไรเป็นของเราเลย สมบัติเห็นชัด ๆ ว่าติดตามคนตายไปไม่ได้ แม้กระทั่งร่างกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าก็ไม่ใช่ของเรา ถ้าไม่ศึกษาพระธรรมก็จะไม่รู้เลยว่าเป็นแต่เพียงธรรมแต่ละอย่างๆ เท่านั้น

การฟังพระธรรม

๕) ในกาลสมัยที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก โลกมืดสนิทด้วยความไม่รู้ ถึงแม้จะมีธรรมเกิดขึ้นเป็นไป แต่ก็ไม่สามารถเข้าใจความเป็นธรรมได้ เพราะไม่มีผู้มาแสดงความจริงให้ได้เข้าใจ แต่เมื่อใดที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เมื่อนั้น โลกก็จะค่อย ๆ สว่างขึ้นด้วยพระมหากรุณาของพระองค์ที่ทรงประกาศพระธรรมคำสอนให้สัตว์โลกได้ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น จากที่มืดด้วยอวิชชาที่ค่อย ๆ เข้าใจสภาพธรรมที่มีจริงยิ่งขึ้นว่า เป็นธรรมที่เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับไป จึงไม่มีทางอื่นที่จะทำให้ความเข้าใจเจริญขึ้น นอกจากการฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรมด้วยความละเอียดรอบคอบจริง ๆ

๖) พระธรรมแต่ละคำที่แต่ละคนได้ยินได้ฟังนี้ มาจากการบำเพ็ญพระบารมีนานแสนนานของผู้ที่จะได้ทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ละคำคือพระมหากรุณาคุณตั้งแต่ครั้งทรงบำเพ็ญพระบารมีเป็นพระโพธิสัตว์จนกระทั่งได้ทรงตรัสรู้ มีค่ามากสำหรับที่จะทำให้อื่นได้มีความเข้าใจจริง ๆ ในเรื่องของกรรม ในการเห็นโทษของอกุศล ในเรื่องของการละชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อม และชำระจิตให้บริสุทธิ์หมดจดจากอกุศล ถ้าไม่มีการตรัสรู้ของพระองค์ ก็จะได้ยินแม้แต่คำว่า “ธรรม”

๙) การฟังพระธรรมมีประโยชน์มากมายมหาศาล การฟังเป็นความดี เป็นเหตุให้การฟังเจริญ เมื่อมีการฟังครั้งหนึ่งแล้ว ผู้ที่เห็นประโยชน์จะไม่หยุดอยู่แค่นี้ ก็จะมีความอดทนมีความเพียรที่จะฟังที่จะศึกษาต่อไป อันเป็นโอกาสที่มีค่าที่สุดสำหรับชีวิต ผู้ที่สะสมเหตุที่ดี มีศรัทธา เห็นประโยชน์ของการได้เข้าใจพระธรรมมาแล้ว จึงมีโอกาสดังฟังได้ศึกษา ไม่ใช่ว่าทุกคนจะได้ฟัง

๑๐) การเคารพบูชาสักการะพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างสูงสุดก็คือ ตั้งใจฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรมด้วยความละเอียดรอบคอบ เพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูก ขัดเกลากิเลสของตนเอง ถ้าหากไม่มีความเข้าใจพระธรรมเลย ก็ไม่สามารถเห็นพระคุณของพระองค์ได้ ทั้งพระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณและพระมหากรุณาคุณ แต่สำหรับผู้ที่มีความละเอียดรอบคอบในการฟังในการศึกษาพระธรรม เห็นคุณค่าของพระธรรมที่มาจากการตรัสรู้ของพระองค์ สะสมความเข้าใจถูกยิ่งขึ้น ก็จะสามารถเห็นพระคุณของพระองค์ตามกำลังปัญญาของแต่ละบุคคล

๑๑) การฟังพระธรรม ก็เพื่อที่จะได้รู้จักพระคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเพิ่มขึ้น ตรงกับที่เราเคยรู้ว่าเป็นผู้ที่มีพระคุณเหนือบุคคลอื่นใดในสากลจักรวาลทั้งหมด

๑๒) การฟังธรรม มีประโยชน์มาก ทำให้ได้เข้าใจความจริง ไม่ใช่เรื่องเสียหาย ไม่ใช่การเสียเวลา เวลาที่ยังเหลืออยู่นี้ ไปดูหนัง ฟังเพลง

ย่อมไม่ได้ประโยชน์อะไรที่จะทำได้เข้าใจความจริง แต่ถ้าได้ฟังพระธรรมตามปกติ ตามศรัทธา ตามกำลัง ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ย่อมดีกว่าไม่ได้ฟังและไม่เข้าใจเลย

๕) การสาธยาย คือ การทบทวนสิ่งที่ได้ฟังให้มีความเข้าใจเพิ่มขึ้น ในครั้งพุทธกาล ไม่ใช่อยู่ดี ๆ ก็สาธยาย แต่เพราะได้ฟังพระธรรมแล้ว ในครั้งนั้น กว่าจะได้ฟังพระธรรมนั้น ยากลำบาก เดินทางไกลไปเข้าเฝ้าฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไกลแสนไกลเพื่อที่จะได้ฟัง เมื่อฟังเสร็จแล้ว ก็เดินทางกลับ ระหว่างนั้นก็มีการระลึกถึงพระธรรมที่ได้ยินได้ฟัง เพื่อจะได้ไม่ลืม เวลาที่มีการระลึกถึงคำที่ได้ฟังบ่อย ๆ เนือง ๆ แล้วไตร่ตรองด้วยความเข้าใจ นี่ คือ การสาธยาย ซึ่งไม่ใช่การพูดคำที่ไม่รู้จัก

๕) พระธรรมที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ไม่ว่าจะเป็นพระสูตรใด ส่วนใด ไม่ใช่สำหรับสวดหรือสำหรับท่อง แต่สำหรับศึกษาด้วยความละเอียดรอบคอบจริง ๆ เพื่อความเข้าใจอย่างถูกต้องตรงตามที่พระองค์ทรงแสดง

๕) สวดแล้วหวัง ท่องแล้วหวัง เพื่อที่จะได้ผลตอบแทนที่ดี นั้นไม่ตรงแล้ว เพราะหวัง เป็นโลภะ เป็นเหตุที่ไม่ดี ในเมื่อเป็นเหตุที่ไม่ดี ก็ไม่สามารถนำผลที่ดีมาให้ได้เลย นี่คือ ความเป็นผู้ตรง ซึ่งจะต้องมีความเข้าใจด้วยว่า ระหว่างการสวดโดยที่ไม่เข้าใจ กับ การฟังพระธรรม

แล้วก็เข้าใจ อย่างไหนจะเป็นประโยชน์กว่ากัน

๕) แม้แต่บทว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ** ก็จะมี ความเข้าใจที่มั่นคงลึกซึ้งยิ่งขึ้นเมื่อได้ศึกษาและได้เข้าใจในพระคุณจริง ๆ จึงต้องเป็นผู้ตรงว่าจะสวดโดยไม่เข้าใจหรือจะศึกษาพระธรรมฟังพระธรรมจนกระทั่งให้เข้าใจแล้วระลึกถึงบ่อย ๆ จะด้วยวาจาหรือตรึกตรองด้วยใจก็ได้

๖) ธรรมแต่ละหนึ่งละเอียดอย่างยิ่ง ซึ่งมีปัจจัยเกิดขึ้น แล้วก็ดับไปไม่กลับมาอีกเลย แล้วก็ยังมีการยึดถือสภาพธรรมด้วยความไม่รู้ว่าเป็นเรา จนกว่าจะได้ฟังและรู้ว่า นี่ คือ พระธรรมที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงแสดง ซึ่งจะต้องอาศัยศรัทธาที่มั่นคงที่เห็นประโยชน์ และรู้ได้ว่าสิ่งที่ได้ยินได้ฟังนั้นเป็นความจริงแท้ ซึ่งใคร ๆ ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความจริงนี้ได้

๗) กว่าที่จะรู้ความจริงว่าเป็นธรรมไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของใคร ก็จะต้องอาศัยการฟังพระธรรม อบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งสภาพธรรมปรากฏจริง ๆ ว่า ชั่วคราว คือ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่ได้ตั้งอยู่ยั่งยืนเลย

๘) ทุกคนที่เกิดมานี้ มีแต่เกิด-ดับ ๆ เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง ถูกต้องกระทบสัมผัสบ้าง คิดนึกบ้าง สุขบ้าง ทุกข์บ้าง เท่านั้นเอง จนกระทั่งถึงตาย ไม่มีอะไรที่เที่ยงที่ยั่งยืนเลย เพียงชั่วคราว

แล้วก็ต้องหมดไป ไม่มีใครสักคนเดียวที่จะอยู่ในโลกนี้คำฟ้าไปได้
ไม่ว่าจะเป็นภพใดก็ตาม เกิดแล้วดับตลอดเวลา แต่ความรวดเร็ว
ทำให้ไม่รู้ความจริง จนกว่าจะมีการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้าจึงสามารถที่จะเริ่มฟังพระธรรมเริ่มเข้าใจบ้าง จนกว่า
จะประจักษ์แจ้งตามความเป็นจริง

๙ บุคคลผู้ที่ฟังพระธรรมย่อมจะเห็นในพระปัญญาคุณ พระ
บริสุทธิ์คุณ และพระมหากรุณาคุณ ที่ทำให้เรามีโอกาสได้ยินได้ฟังคำ
ที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส อันเป็นวาจาสัจจะ เพื่อให้ผู้อื่นได้ฟัง
และเข้าใจ นำไปสู่ปัญญาความเข้าใจถูกต้อง จนกระทั่งสามารถเข้าใจสิ่ง
ที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้

๑๐ เวลาที่ฟังสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรที่เกี่ยวกับธรรม
ประโยชน์คือเข้าใจสิ่งที่ได้ฟัง เมื่อได้ฟังและเข้าใจในสิ่งนั้น ย่อมเป็น
ประโยชน์

๑๑ ชีวิตได้ผ่านมา ตั้งแต่เริ่มศึกษาธรรมจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ก็ศึกษาไม่มีวัน
จบ แสดงให้เห็นว่าพระธรรมเป็นสิ่งที่ลึกซึ้ง ต้องศึกษาไปจนกว่าจะถึง
ความเป็นพระอรหันต์ แม้แต่การที่ได้ยินคำว่า พระอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้า ก็ยากที่บุคคลใดจะเข้าถึงพระคุณ

๑๒ ธรรม เป็นสิ่งที่มีจริง สิ่งที่มีจริงหลากหลายมาก ตั้งแต่เกิดจน

ตายเป็นธรรมทั้งหมด เมื่อธรรมมากมายหลากหลาย พระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงแสดงพระธรรมโดยนัยไหน ก็เพื่อให้ผู้ฟังผู้ศึกษา
เข้าใจความจริงของสิ่งที่มีจริงได้ โดยประเภทใหญ่ๆ แล้ว มี ๒ ประการ
คือ สภาพธรรมที่เป็นสภาพรู้ ภาตรู้ ซึ่งเป็นนามธรรม กับสภาพ
ธรรมที่ไม่ใช่สภาพรู้ ไม่รู้อะไรเลย เป็นรูปธรรม ไม่มีใครสามารถ
เปลี่ยนแปลงลักษณะให้เป็นอย่างอื่นไปได้

๙) ไม่มีเรา ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า มีแต่ธรรมแต่ละอย่าง ๆ ที่เกิด
ขึ้นเป็นไปเท่านั้น แต่เพราะไม่รู้ความจริงว่าเป็นธรรม เมื่อรวมกัน
ก็เป็นร่างกายของเรา เป็นตาของเรา เป็นผมของเรา เป็นแขนของ
เรา พระธรรมที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงโดยละเอียดโดย
ประการทั้งปวง เพื่อให้มีความเข้าใจถูกต้องตั้งแต่ในขั้นการฟัง

๑๐) ความจริงที่เริ่มฟังนี้ สามารถที่จะเข้าใจขึ้นจนกระทั่งรู้ความจริงและ
ดับกิเลสถึงความเป็นพระอรหันต์ มิฉะนั้นก็จะเปล่าประโยชน์ในการที่เรา
จะกล่าวว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดับกิเลส ถ้าการดับกิเลส
ไม่มี ก็ไม่มีการเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าไม่มีการฟัง
พระธรรมให้เข้าใจก็ไม่สามารถดับกิเลสได้เลย ขณะใดก็ตามที่
เริ่มเข้าใจธรรม นั่นก็เป็นมรรคแล้ว เป็นหนทางที่จะทำให้เข้าถึง
ความจริงที่กำลังมีในขณะนี้ซึ่งสามารถที่จะถึงได้ แต่ต้องอดทน
อย่างมาก ขาดบารมีไม่ได้ บารมีคือ คุณความดีประการต่าง ๆ ที่จะ
ทำให้อกุศลน้อยลง และสามารถที่จะดับทุกข์ได้ไม่ต้องมีการเกิดดับสืบ

ต่อของธรรมอีกต่อไป

๙ โอกาสที่จะได้ฟังพระธรรมที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ และทรงแสดง ที่รวบรวมไว้เป็นพระไตรปิฎก เป็นโอกาสที่หายาก

๙ การได้ฟังพระธรรม ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ เพราะไม่มีอะไรที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุปัจจัย ถ้าไม่ได้มีบุญที่กระทำไว้แล้วในชาติปางก่อน จะไม่มีโอกาสได้ฟังพระธรรมเลย และถ้าไม่ได้สะสม ศรัทธาและความเห็นที่ถูกต้องว่าฟังเพื่อเข้าใจความจริง คนนั้นก็จะได้ยินได้ฟังแล้วก็ผ่านไป ไม่ได้คิดเลยว่าสิ่งที่กำลังได้ฟังนั้นเป็นความจริงซึ่งใคร ๆ ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เลย

ความจริง

๙ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อที่จะได้ทรงตรัสรู้ธรรมตามความเป็นจริง เมื่อพระองค์ทรงตรัสรู้ความจริง แล้วก็ทรงแสดงความจริงให้คนอื่นได้ฟัง ไม่ว่าจะเป็นภาษาอะไรทั้งนั้น ความจริงเป็นความจริง เช่น เห็น เป็นสิ่งที่มีจริง ภาษาบาลีใช้คำว่า จกฺขุ วิภูญฺญาณํ เป็นธรรมที่เกิดขึ้นเห็น ในการศึกษาจะเป็นภาษาใดก็ตาม ก็เพื่อเข้าใจความจริง จากภาษาบาลีแปลเป็นภาษาในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งคนในท้องถิ่นนั้น ๆ สามารถเข้าใจได้ การสวดแล้วไม่เข้าใจ ไม่ใช่พุทธประสงค์อย่างแน่นอน

๙ จุดประสงค์ของการสนทนาธรรม ก็เพื่อเข้าใจความจริง
เนื่องจากมีความจริง แต่เมื่อยังไม่เคยฟังพระธรรม ก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้
ว่า ธรรมนั้น คืออะไร คิดไม่ออก จึงต้องเริ่มที่การฟังในขณะนี้

๑๐ ฟังเรื่องที่มีจริง กับฟังเรื่องหลอกๆ ไม่จริง การฟังเรื่องจริง ย่อมเป็น
สิ่งที่ดี มีประโยชน์ ซึ่งเป็นความจริงแท้ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ อันเป็นความ
จริงที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้

๑๑ ความจริง ไม่ต้องไปแสวงหาที่ไหน ความจริงก็คือขณะนี้ ขณะ
นี้คือความจริง มีสภาพธรรมที่มีจริงเกิดขึ้นเป็นไปอยู่ตลอดเวลา

๑๒ ขณะนี้เป็นความจริงที่สุด เมื่อวานนี้หมดไปแล้ว พรุ่งนี้ยังไม่มาถึง
เมื่อเช้านี้ก็หมดไปแล้ว ตอนเย็นก็ยังไม่มาถึง ความจริง คือ ขณะนี้
ไม่มีอย่างอื่นจริงแท้แน่นอนกว่านี้ แล้วใครจะรู้ความจริงในขณะนี้ได้ ถ้า
ไม่ได้อาศัยการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑๓ คนอื่นไม่สามารถจะให้ความจริงของธรรมในขณะนี้ได้เลย นัก
วิทยาศาสตร์หรือผู้ที่มีความรู้วิชาการต่าง ๆ สาขาต่าง ๆ ไม่ได้พูดถึง
ความจริงเดี๋ยวนี้ พูดถึงความจริงที่คิดขึ้น แต่ไม่สามารถกล่าวถึงความ
จริงในขณะนี้ได้เลย

๑๔ อะไรจริงเดี๋ยวนี้ ถ้าไม่ได้ศึกษาพระธรรม ตอบไม่ได้เลย ถ้าจะ

บอกว่า เต็มนี้ กำลังเห็น จริงหรือเปล่า คำตอบ คือ จริง เป็นธรรม

๙ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ความจริงซึ่งคนอื่นไม่รู้เลย เหมือนกับว่าไม่มีอะไรในขณะที่กำลังเห็นเพราะไม่รู้ความจริง แต่ถ้ารู้ความจริง ก็รู้ว่าความจริงไม่ได้อยู่ที่อื่นเลย อยู่ที่เห็นนี้แหละ เป็นธรรม ซึ่งเกิดแล้วดับไป

๙ คำที่เราได้ยินบ่อย ๆ ค่ะ ยังไม่ลึกซึ่งจนกว่าจะได้ฟังความละเอียด ยิ่งขึ้น คำที่ได้ยินก็จะมีความหมายที่ชัดเจนขึ้น

๙ คำจริง หรือ วาจาจริง จากการทรงตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ขณะนี้เอง เห็นเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย ไม่มีใครสามารถทำให้เห็นให้เกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีจักขุปสาทะ อย่างไม่สามารถเห็นได้

๙ เห็น เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แล้วก็เพียงเห็น แล้วก็ดับไป ไม่กลับมาอีกเลย

๙ วาจาจริงที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส ก็คือ ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แล้วก็ดับไป ไม่กลับมาอีกเลย ตั้งแต่เกิดจนตายเป็นอย่างนี้มาตลอด ไม่มีอะไรเลยซึ่งตั้งแต่เกิดแล้วยังคงอยู่ เห็นเมื่อวานนี้ก็หมดไปเมื่อวานนี้ เมื่อเช้านี้ก็หมดไปเมื่อเช้านี้

๙) ความทุกข์ ความเดือดร้อน ไม่มีวันจบสิ้น ถ้าไม่ได้เข้าใจความจริงว่า แท้ที่จริงแล้ว ความจริง เป็นความจริงที่สุด (วาจา สัจจะ) จากการตรัสรู้ คือ สิ่งใดก็ตามที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เป็นธรรมซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัย เพียงชั่วคราวแล้วก็หมดไป ไม่กลับมาอีก ถ้าฟังแล้วไตร่ตรองก็จะเห็นว่าเป็นความจริง ก็ฟังต่อไปอีก จนกระทั่งมีความมั่นคงว่า ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่เป็นอย่างอื่น นอกจาก ธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปเท่านั้น

๑๐) ธรรมชาติ ก็คือ ความเป็นจริงของธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น

๑๑) เข้าใจธรรมด้วยภาษาของตน ๆ ในภาษาบาลี ไม่มีคำว่า สิ่งที่มีจริง ไม่มีคำว่า ความจริง แต่มีคำว่า ธมม และ ธมมชาติ ดังนั้น เมื่อเป็นคนไทย พูดถึงคำว่า ธมม หรือ ธมมชาติ ก็บอกว่า หมายถึงสิ่งที่มีจริง ในภาษาไทย ไม่ได้หมายถึงสิ่งอื่น เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีจริงในขณะนี้ มีจริง ๆ เช่น เห็นมีจริง ได้ยินมีจริง คิดมีจริง ชอบมีจริง ไม่ชอบ มีจริง เป็นต้น ระหว่างคำว่า ธมม ก็ดี ธมมชาติ ก็ดี ล้วนหมายถึงสิ่งที่มีจริงทั้งนั้น

๑๒) แต่ก่อนอาจจะเคยเข้าใจว่า ธรรม หมายถึงเฉพาะธรรมที่ตีงามเท่านั้น แต่พอได้ฟังพระธรรมละเอียดยิ่งขึ้น ก็จะเข้าใจว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริง เป็นธรรม ไม่ใช่เฉพาะธรรมฝ่ายดีเท่านั้น

ครอบคลุมถึงสิ่งที่มีจริงทั้งหมด

๕) **สิ่งที่มีจริงเป็นธรรม** เป็นสิ่งที่มีจริงตั้งแต่เกิดจนตาย มีแต่ธรรมซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็ว แต่ไม่สามารถที่จะรู้ได้ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรม เมื่อได้ฟังแล้วก็ค่อยๆรู้ขึ้นเข้าใจขึ้นจนกระทั่งถึงการดับกิเลสได้ นี่เป็นพระคุณอย่างยิ่งของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีต่อสัตว์โลก

ธรรม/สภาพธรรม

๕) ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีคำว่า **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** ไม่ใช่คำพูดเปล่าๆ โดยเลื่อนลอย แต่ **อนิจจัง** คือ สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มี เกิดแล้วต้องดับไป ทยอยต่อไปไม่ได้ **ทุกขัง** คือ สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามซึ่งเกิดมีแล้วหมดไป สิ้นไป สิ่งนั้นจะเป็นสุขได้อย่างไร เป็นเพียง**สภาพธรรม**ที่เกิดชั่วคราวแล้วก็ดับไป และ**อนตตา** คือ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่ใช่ของใคร เป็นธรรมแต่ละอย่างๆ ที่หาความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลไม่ได้

๕) ธรรม ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา ไม่ใช่ใคร แต่เป็นสิ่งที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่มีสิ่งซึ่งใครจะสามารถดลบันดาลให้เกิดขึ้นได้ แต่สิ่งนั้นเกิดแล้วเพราะเหตุปัจจัย ถ้าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงตรัสรู้ ก็ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ความจริงได้ว่า ธรรม คือ ตั้งแต่เกิดจนตาย มี

สภาพธรรมซึ่งมีปัจจัยเกิดขึ้น มีความต่างกันเป็น ๒ ประเภท คือ ธรรมอย่างหนึ่งไม่สามารถรู้อะไรเลยทั้งสิ้น เป็นรูปธรรม ไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่ธาตุรู้ ซึ่งถ้าไม่มีธาตุรู้ รูปธรรมปรากฏไม่ได้เลย และอีกประเภทหนึ่ง เป็นสภาพรู้ จะเห็นได้ว่าในสัตว์บุคคล ไม่ได้มีเฉพาะรูปธรรมเท่านั้น ยังมีธรรมอีกประเภทหนึ่งที่เป็นนามธรรม กล่าวคือ จิต (สภาพธรรมที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้ง อารมณ์) และ เจตสิก (สภาพธรรมที่เกิดร่วมกับจิต ดับพร้อมกับจิต รู้ อารมณ์เดียวกันกับจิต ในภูมิที่มีขั้น ๕ ก็อาศัยที่เกิดที่เดียวกันกับจิต)

๙ เห็น กับ สิ่งที่ปรากฏให้เห็น มีความต่างกัน เพราะ “เห็น” เป็นนามธรรม เป็นธาตุรู้ สภาพรู้ “ส่วนสิ่งที่ปรากฏให้เห็น” เป็นรูปธรรม เป็นสีหรือสิ่งที่ปรากฏทางตา

๑๐ สภาพธรรมนี้สั้นมาก ชั่วคราวอย่างเปรียบเทียบไม่ได้เลยว่าเร็วแค่ไหน เพราะว่าเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป แต่ว่าต่อกันจนกระทั่งไม่ปรากฏว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดดับไปเลย เพราะการสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว แต่เมื่อเป็นความจริง สามารถที่จะฟังและเข้าใจได้ สามารถค่อย ๆ ละความไม่รู้ จนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์ความจริงซึ่งขณะนี้กำลังเกิดดับได้ นั่นคือ ปฏิบัติ (ปฏิบัติ แปลว่า เฉพาะ, ปฏิบัติ แปลว่า ถึง) ฟังเรื่องธรรมเกิดดับ ยังไม่ถึงลักษณะของสภาพธรรมทีละหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นแล้วดับไปนั้น ยังไม่ชื่อว่า ปฏิบัติ ในภาษาไทยคำว่า ปฏิบัติ หมายถึง ทำ คนที่ไม่ได้ศึกษาก็คิดเอาเองว่า ถ้าไม่ไปทำก็

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคต (ทั้งหลาย) เกิด
ขึ้น หรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุ ความตั้งอยู่แห่งธรรม
ทำนองแห่งธรรม อันนั้นก็ตั้งอยู่แล้ว คือ ข้อที่ว่า
สังขาร (สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง) ทั้งปวงไม่เที่ยง สังขาร
ทั้งปวงเป็นทุกข์ (ทนอยู่ไม่ได้) ธรรม (สิ่งที่มีปัจจัยปรุง
แต่งและไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง) ทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน
ตถาคตรู้ชัด เข้าใจทำนองธรรมนั้น ครั้นตรัสรู้แล้ว
เข้าใจชัดแล้ว ก็บอก แสดง บัญญัติ ตั้งไว้ เปิดเผย
แจกแจง ทำให้เข้าถึงข้อที่ว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง
สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน”

(อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ๒๐/๓๖๘)

ไม่ใช่ปฏิบัติ แต่ความจริงไม่เป็นอย่างนั้น ธรรมต้องมีการฟัง จนกระทั่งเป็นความเข้าใจก่อนจึงจะเป็นเหตุปัจจัยให้สามารถที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมทีละหนึ่งซึ่งกำลังปรากฏในขณะนี้ ซึ่งเป็นปฏิบัติได้ ถึงเฉพาะแต่ลักษณะจริง ๆ ซึ่งกำลังเกิดดับจริง ๆ เพราะฉะนั้นการฟังพระธรรม ก็เพื่อเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงว่าไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา และไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น.

๙ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา คำว่า **อนัตตา** นี้ **ครอบคลุมพระธรรมทั้งหมด** มีความหมายว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น เช่น ความโกรธ เป็นธรรมที่มีจริงเมื่อได้เหตุได้ปัจจัย ความโกรธก็เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงความเป็นอนัตตาของธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยจริง ๆ

๙ ไม่มีสมบัติอะไรในโลกที่คนนำติดตัวไปได้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด ๆ ก็ตามที่มีอยู่ตั้งแต่บรรพบุรุษซึ่งได้ชื่อว่าครอบครองในสิ่งเหล่านั้น แต่ก็จากไปหมด **ไม่มีใครเป็นเจ้าของในสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแท้จริง**

๙ เกิดมาเห็น มีความไม่รู้ มีความติดข้องยินดีพอใจ มีสุข มีทุกข์ กระทำสุจริต ทุกจริต แล้วก็จากโลกนี้ไป เหมือนโรงละครที่เปิดมาแสดงไปจนจบแล้วก็ออกจากเวทีไป

๙) ไม่มีอะไรเป็นของเราเลย สมบัติเห็นชัด ๆ ว่าติดตามคนตายไปไม่ได้ แม้กระทั่งร่างกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าก็ไม่ใช่อะไรของเรา ถ้าไม่ศึกษาพระธรรมก็จะไม่รู้เลยว่าแม้แต่เพียงธรรมแต่ละอย่างๆ เท่านั้น

๑๐) ชีวิตประจำวัน มีโกรธ แสดงว่าโกรธมีจริง เป็นธรรม นี่คือความมั่นคง โกรธไม่ใช่เรา โกรธไม่เป็นเรา แต่โกรธเป็นธรรม ซึ่งเกิดเมื่อมีเหตุปัจจัย หลายคนไม่อยากจะโกรธ แสวงหาหนทางที่จะไม่โกรธ แต่ก็ยังโกรธ เพราะว่าความโกรธไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับความเข้าใจถูกต้องว่า เป็นธรรม ถ้ามีความเข้าใจว่าเป็นธรรมจริงๆ โกรธเกิดแล้ว โกรธก็ดับไป ไม่มีใครโกรธอยู่ตลอดเวลา เพราะเห็นไม่ใช่โกรธ ได้ยินไม่ใช่โกรธ และธรรมมีมากมายไม่สามารถที่จะนับได้ แต่ละหนึ่งเกิดแล้วก็ดับไปไม่กลับมาอีกเลย ไม่มีใครเป็นเจ้าของ แต่ปัญญาก็สามารถที่จะเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงได้

กุศล/อกุศล

๑๑) ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียด จะต้องค่อย ๆ ศึกษา พิจารณา จะรักษากุศลหรือจะเข้าใจกุศล? ต้องเข้าใจว่ากุศลธรรมเป็นธรรม ไม่เป็นของใคร เมื่อมีเหตุปัจจัยให้กุศลเกิด กุศลก็เกิด และเมื่อมีเหตุปัจจัยให้อกุศลเกิด อกุศลก็เกิด ไม่มีใครยับยั้งได้ เมื่อมีเหตุปัจจัยของกุศล จะรักษาจริง ๆ ด้วยปัญญาคือ มีความเห็นที่ถูกต้อง มิฉะนั้นก็

จะเป็นตัวเรา เป็นกุศลของเรา ไม่ได้เข้าใจเลยว่า เป็นกรรม

๕) ธรรมใดที่ไม่ดี ไม่ควรมีมาก ๆ เช่น ความโกรธ ความพยาบาท ความเบียดเบียน ไม่ดีเลย แต่ถ้าสามารถรู้ว่าอะไรเป็นเป็นปัจจัยให้ไม่เกิด ความโกรธ เราก็สามารถที่จะมีปัญญาให้เห็นถูก เริ่มเห็นตามความเป็นจริงว่า ชีวิตนี้มีความสุข โดยปราศจากกรรมฝ่ายไม่ดี เพราะอาศัยความเข้าใจที่ถูกต้อง ถ้ามีความเข้าใจถูก เห็นถูกว่า กุศลเป็นสิ่งที่ดี อกุศลเป็นสิ่งที่ไม่ดี ตั้งแต่เริ่มเกิดปัญญาก็สามารถจะรู้ได้ว่าควรจะเป็นอย่างไรเพิ่มขึ้นในแต่ละวัน ถ้ามีกุศลมาก ทุกข์ย่อมน้อยลง แต่ถ้ามี **อกุศลมาก ทุกข์ก็ยิ่งเพิ่มขึ้น**

๖) อกุศลทั้งหมด เกิดมาจากความไม่รู้ ตราบใดที่ยังมีความ **ไม่รู้ จะหมดอกุศลธรรมไม่ได้เลย** เพราะไม่รู้ว่าจะขณะนี้ เป็นกรรมชั่วคราวที่สิ้นแสนสิ้น เห็นนิดเดียว ดับหมดแล้ว เป็นไฉนแล้ว จากไฉน ก็เป็นคิดนึกแล้ว สิ้นแสนสิ้น ถ้าเราสามารถที่จะรู้ความจริงว่ากรรมเป็นกรรม ไม่เป็นของใคร เกิดขึ้นเป็นกรรมชนิดนั้นแล้วก็ดับไปไม่เหลือเลย ไม่กลับมาอีกเลย ก็จะทำให้เราสามารถเพิ่มความเห็นที่ถูกต้องยิ่งขึ้นได้

๗) กุศลธรรม เป็นธรรมที่มีจริง ขณะที่กุศลธรรมเกิดขึ้นเป็นไป ไม่ใช่ตัวเรา แต่เป็นกรรมฝ่ายดีที่เกิดขึ้นทำกิจหน้าที่ ซึ่งจะตรงกันข้ามกับขณะที่เป็นอกุศลอย่างสิ้นเชิง อกุศลธรรม เป็นโทษเป็นภัย นำมาซึ่งสิ่งที่ไม่ดีมากมาย แต่ถ้าเป็นกุศลธรรมแล้ว นำมาซึ่งความสุขโดยส่วน

เดียว การมีโอกาสได้ฟังพระธรรมเป็นโอกาสที่ดีที่จะเป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้นในชีวิตประจำวัน จากที่มากไปด้วยอกุศลประการต่าง ๆ ก็จะช่วย ๆ เป็นกุศลมากยิ่งขึ้น ตามระดับขั้นของความเข้าใจ

๙) ขณะที่เข้าใจ เป็นกุศล ถ้าไม่เข้าใจ ก็เป็นอกุศล แต่ถ้าเป็นสภาพธรรมที่ไม่รู้อะไร ที่เป็นรูปธรรมนั้น ไม่สามารถเป็นกุศล และไม่สามารถเป็นอกุศลได้ ดังนั้น กุศล กับ อกุศล ต้องเป็นนามธรรมเท่านั้น กล่าวคือ เป็นจิตและเจตสิก ซึ่งเกิดพร้อมกันดับพร้อมกัน

๑๐) การได้ประสบกับสิ่งที่น่าปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจ ต้องมีเหตุคือ กุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว ไม่ใช่เพราะสวดแล้วจะได้ในสิ่งที่น่าปรารถนา ไม่ใช่ทุกคนสวดแล้วจะได้เงินล้าน เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ไม่ใช่คำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑๑) เวร หมายถึง สิ่งที่ไม่ดี ไม่งาม ไม่มีใครชอบ เป็นอกุศลธรรม เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น นำมาซึ่งภัยประการต่าง ๆ ไม่มีใครนำมาให้เลย เหตุมี ผลก็ต้องมี เพราะฉะนั้นก็ใช้คำคู่กันว่า เวรภัย แต่เวรหมายถึงอกุศลธรรม ภัย คือ ผลของอกุศลกรรม สิ่งที่เป็นเหตุก็นำมาซึ่งผล

กรรม

๙ เมื่อกล่าวถึงคำอะไร ก็ต้องชัดเจนในคำนั้น ทุกอย่างที่มีจริงเป็นกรรม ขาดไม่ได้เลย มิฉะนั้นเราก็เข้าใจว่าเป็นเรา เป็นเรื่องราวต่าง ๆ แต่ก็ไม่เข้าใจกรรม พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ธรรมคือสิ่งที่มีจริงโดยละเอียดยิ่งโดยประการทั้งปวง แม้แต่คำว่า “กรรม” กรรมมีจริง **กรรม คือ การกระทำ** แต่ต้องไม่ลืมว่ากรรมเป็นธรรม ต้องย้อนกลับมาหาความจริงว่า กรรมมีจริง เป็นธรรมที่เป็นนามธรรม เมื่อเป็นธรรมก็ไม่ใช่เรา คำตอบจะอยู่ที่ธรรมถ้ามีความเข้าใจธรรม คือ เป็นสิ่งที่มีจริง เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับไป

๑๐ กรรม มีจริง เป็นเจตนาที่จงใจชวนชวายกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด กรรมมีทั้งกรรมที่เป็นกุศลกรรม และ อกุศลกรรม ซึ่งต่างกันอย่างสิ้นเชิง กุศลกรรมเป็นเหตุที่ดี สามารถทำให้เกิดผลที่ดีในภายหน้าได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็นอกุศลกรรม เป็นเหตุที่ไม่ดี ย่อมเป็นเหตุทำให้เกิดผลที่ไม่ดีเกิดขึ้นในภายหน้า เหตุย่อมสมควรแก่ผล โดยไม่ปะปนกัน เลยระหว่างกุศลกรรมกับอกุศลกรรม

๑๑ เจตนา เป็นนามธรรม ไม่มีรูปร่าง แต่เจตนาเป็นกุศลเจตนาบ้าง อกุศลเจตนาบ้าง เช่น คิดที่จะช่วยเหลือใคร ขณะนั้นเป็นกุศลเจตนา ถ้ามีความเข้าใจธรรม กุศลเกิดได้มาก และถ้ามีความเข้าใจมาก กุศลก็เพิ่มมากยิ่งขึ้น เป็นผู้เห็นประโยชน์ของกุศล มีโอกาสที่จะทำดี ก็ทำ

เลย เป็นการเพิ่มพูนกุศลยิ่งขึ้นในชีวิตประจำวัน แต่ถ้าไม่เห็นโทษของ
อกุศลแม้เพียงเล็กน้อย ก็จะเป็นเหตุให้สะสมอกุศลมากยิ่งขึ้น สะสม
กิเลสที่เป็นโรคใจเพิ่มมากยิ่งขึ้น

๕) กรรม ต้องเป็นสิ่งที่เกิดแล้วดับไปไม่กลับมาอีกเลย แต่เมื่อการ
กระทำที่เป็นกรรมมีแล้ว ผลของกรรมก็ย่อมมี ช้าหรือเร็วเท่านั้นเอง
ถ้าใครเป็นผู้ที่มีความมั่นคงในเรื่องกรรม ก็จะมีคามมั่นคงว่า เมื่อเหตุมี
ผลก็ต้องมี ยกตัวอย่างเวลาที่รับประทานอาหาร ใครรับประทาน คนนั้น
ก็เป็นคนอ้วน ดังนั้น ถ้าได้กระทำเหตุไปแล้ว ก็ต้องตัวเองเท่านั้นที่จะได้
รับผล จะเอาผลนั้นไปให้เกิดกับคนอื่นก็ไม่ได้

๖) บุคคลผู้ที่มีความมั่นคงในเรื่องกรรมและผลของกรรม ท่าน
จะเป็นผู้ไม่หวั่นไหว ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นก็ตาม แต่มีความมั่นคงที่
จะสะสมกุศลกรรมซึ่งเป็นความดีเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะสิ่งที่จะเป็น
ที่พึ่งในชีวิตจริง ๆ คือ กุศลกรรมที่ได้สะสมไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

๗) ถ้ามีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น เวลาที่กรรมให้ผล ก็สามารถ
รู้ได้ว่าไม่มีใครทำให้เลย ไม่มีเจ้ากรรมนายเวรที่จะทำให้เลย
นอกจากกรรมที่ตนเองได้กระทำไว้แล้วเท่านั้น ถ้ามีความมั่นคง
ในเรื่องกรรมเพิ่มมากยิ่งขึ้น ก็จะไม่กระทำอกุศลกรรม

๘) ขณะแรกที่เกิดขึ้น ใครทำให้เกิด เจ้ากรรมที่เหนมาทำให้เกิดเป็น

อย่างนี้ นายเวรที่ไหนมาทำให้เกิดเป็นอย่างนี้ พุดถึงเจ้ากรรมนายเวร แล้วกรรม คือ อะไร เวร คืออะไร ก็ยังไม่รู้ กล่าวได้เลยว่าตั้งแต่เกิดจนตาย พุดคำที่ไม่รู้จัก หรือ พุดคำที่ไม่รู้จักจริง ๆ สักคำ ไม่รู้ไม่เข้าใจเลย

๙) เจ้ากรรมนายเวร ไม่มี แต่กรรม มีจริง ผลของกรรม มีจริง และเวร มีจริง

๑๐) การเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผลของกุศลกรรม ขณะเกิดเป็นผลของกุศลกรรม เป็นธรรม ซึ่งจะต้องย้อนกลับไปเป็นธรรม การรับผลของกรรมต้องเป็นธาตุรู้ คือ เป็นนามธาตุ และกรรมก็สามารถจะทำให้ผลเกิดขึ้น ศึกษาธรรมต้องไตร่ตรองให้เข้าใจสิ่งที่ได้ฟังให้ชัดเจน ไม่ใช่ฟังแล้วผ่านไป

๑๑) ชีวิตทุกขณะเป็นธรรมทั้งหมด ยิ่งฟังก็ยิ่งเข้าใจว่าอะไรบ้างที่เป็นธรรม แต่ต้องค่อย ๆ เริ่มเข้าใจ ถ้าเข้าใจจริง ๆ ก็จะไม่ใช่เพียงแค่ว่าถึงคำ เช่น คำว่า กรรม และผลของกรรม แต่ยังต้องรู้ความจริงว่า กรรมเป็นอะไร ผลของกรรมเป็นอะไร แม้แต่เห็นขณะนี้ เป็นผลของกรรม เกิดแล้วเพราะเหตุปัจจัยจริง ๆ เลือกลำไม่ได้

๑๒) ผลของกุศลกรรมทำให้เกิดเป็นมนุษย์ แต่ผลของอกุศลกรรมทำให้เกิดในอบายภูมิ เริ่มเข้าใจในความเป็นเหตุเป็นผลของธรรม เพื่อที่จะรู้ตามความเป็นจริงว่า ธรรมไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่มีใคร

บังคับบัญชาได้ แต่ว่ากรรมซึ่งเป็นเหตุ มี ก็ต้องทำให้เกิดผล ถ้าเป็นเหตุที่ดีคือเป็นกุศลกรรม ก็ทำให้เกิดผลที่ดีคือกุศลวิบาก ในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็นเหตุที่ไม่ดีเป็นอกุศลกรรม ก็ทำให้อกุศลวิบากเกิดขึ้น

๕) แม้แต่เกิด ขณะแรก ก็ยังต้องเป็นไปตามกรรม และในขณะที่ยังไม่สิ้นชีวิต ได้รับผลที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ก็เป็นไปตามกรรมอีกเหมือนกัน ไม่มีใครทำให้เลย นอกจากกรรมที่ได้กระทำแล้ว เป็นเหตุที่จะทำให้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ถ้าเป็นฝ่ายไม่ดี ก็เป็นผลของอกุศลกรรม ถ้าเป็นฝ่ายที่ดีก็เป็นผลของกุศลกรรม จึงไม่มีเจ้ากรรมนายเวรที่ทำให้ผลเกิดขึ้น นอกจากกรรมที่ตนเองได้กระทำแล้วในอดีตเป็นปัจจัย

๖) ชีวิตมี ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่เป็นผลของกรรม ได้รับผลของกรรมในชีวิตประจำวัน และ ส่วนที่เป็นการสะสมเหตุที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้างต่อไปตามการสะสมของแต่ละบุคคล ก็เท่านั้นเอง ชาตินี้เอง ชาติหนึ่ง ๆ พอที่จะรู้จักตัวเองบ้างไหมว่า มีกุศลกรรมมาก หรือ ผลของกุศลกรรมมาก หรือ มีผลของอกุศลกรรมมาก หรือว่าเกิดมาแล้ว มีผลของอกุศลกรรมมาก แต่ก็ยังเป็นกุศลมากได้ ทั้ง ๆ ที่เป็นผลของอกุศลกรรม แต่จิตใจดีไม่หวนไหว เข้าใจถูก ไม่โทษใครเพราะเป็นกรรมของตนเอง นี่ก็จะทำให้แม้ได้รบกุศลวิบาก คือ ผลของอกุศลกรรม แต่กุศลก็ยังสามารภที่จะเกิดได้ นี่คือประโยชน์ของการฟังและเข้าใจพระธรรม

๕) ไม่มีใครไปแก้กรรมหรือไปตัดกรรมได้ อกุศลกรรมที่กระทำสำเร็จแล้ว ไม่สามารถไปตัดหรือไปแก้ได้ เมื่อเหตุปัจจัยพร้อมย่อมเป็นเหตุให้ผลเกิดขึ้นได้ แม้แต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังทรงประจักษ์ ท่านพระสารีบุตร ยังป่วยหนัก ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ยังถูกโจรทุบตีทำร้าย เป็นต้น นี่ก็ชัดเจนอยู่แล้ว เมื่อเหตุมี ผลก็ต้องมีทางที่ดีที่สุดคือ สิ่งที่ผ่านมาไปแล้วก็ผ่านไป ตั้งต้นใหม่ด้วยกุศลธรรม ถอยกลับจากอกุศลธรรม ไม่กระทำอกุศลกรรมนั้น ๆ อีกเพราะเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์เดือดร้อนมากมาย แต่ถ้าเป็นกรรมดี ที่เป็นกุศลกรรมแล้ว ไม่ต้องไปแก้ ไม่ต้องไปตัด มีแต่ควรสะสมให้มีมากขึ้น เจริญยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งเดียวที่จะเป็นเหตุนำมาซึ่งผลที่ดีในภายหน้า จนกว่าจะมีการอบรมเจริญปัญญาจนสามารถรู้แจ้งอริยสัจจธรรมดับกิเลสได้ตามลำดับขั้น สูงสุดถึงความเป็นพระอรหันต์ เมื่อดับขันธปรินิพพานแล้ว ไม่มีการเกิดอีก เป็นผู้สิ้นทั้งกรรมและผลของกรรมอย่างสิ้นเชิง

๕) ไม่มีใครไปเร่งรัดให้กรรมให้ผลได้ เพราะเรื่องของกรรม มีความละเอียดมาก กรรมให้ผลในชาตินี้ก็มี ให้ผลในชาติหน้าก็มี ชาตินี้ยังไม่ให้ผล ชาติหน้ายังไม่ให้ผล ยังมีชาติต่อ ๆ ไปที่จะให้ผลอีก แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังทรงประจักษ์ ก็เพราะว่ากรรมที่ได้กระทำแล้วในอดีตให้ผลในชาติสุดท้ายที่ทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานยังมีโอกาสที่กรรมจะให้ผล

๕) รูปร่างกายของแต่ละคนแตกต่างกันไปเพราะกรรมเป็นปัจจัย
กรรมหลากหลาย ผลของกรรมก็หลากหลายด้วย นี่คือ พระธรรมที่
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง

๕) ทุกคนมีกรรมมาก ทั้งชาตินี้และชาติก่อน ๆ แต่กรรมไหนจะให้ผล
วันไหน ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ แล้วก็ไม่ได้คิดว่ามันเป็นผลของกรรม
จนกว่าจะได้ฟังพระธรรม

๕) ถ้ากลัวทุกข์อันเป็นผลของอกุศลกรรม ก็ไม่ควรที่จะกระทำอกุศล
กรรมทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ

๕) เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง แล้วจะรู้ว่า เมื่อมีความเข้าใจ
ชีวิตของเราจะเปลี่ยนไปในทางที่ไม่ติดข้อง ไม่เป็นทุกข์ ไม่เดือด
ร้อน เพราะรู้ว่าเพราะเหตุใดสิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น แทนที่จะถามว่าทำไมถึง
ต้องเป็นเรา ก็ต้องเป็นเรา เพราะเราได้กระทำกรรมไว้ ในเมื่อเป็นกรรม
ที่เราได้กระทำไว้ ผลจะไปเกิดกับคนอื่นได้อย่างไร

๕) สัตว์โลกมีกรรมเป็นของของตน จักกระทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่ว
ก็ตาม ก็จักเป็นผู้ได้รับผลของกรรมนั้น

โรคทางกาย/โรคทางใจ

๙ โรคมี ๒ อย่าง คือ โรคทางกาย กับ โรคทางใจ โรคทางกาย เสียดแทงกายให้เจ็บปวดเดือดร้อนทรมาน โรคใจ คือ กิเลส ก็เสียดแทงจิตใจให้เว้าร้อน นอกจากกิเลสจะเป็นโรคทางใจแล้ว ยังเป็นดุจลูกศรอีก เพราะลูกศรเมื่อเสียบไปแล้วทำให้เกิดความเดือดร้อน ถอนออกได้ยาก นอกจากนั้นยังเปรียบเสมือนลูกศรอาบยาพิษอีกด้วย เป็นสภาพธรรมที่หยาบคายร้ายแรง จะต้องละ ไม่ควรเก็บเอาไว้ นี่เป็นความโงะของพระธรรมที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง เป็นเครื่องเตือนสำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่อย่างแท้จริง **บุคคลผู้ที่ไม่มีโรคทางใจคือกิเลสเลย** นั่น คือ พระอรหันต์ แต่เมื่อใดก็ตามที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ ยังมีโรคทางใจคือกิเลสอยู่ กิเลสที่มีอยู่นี้จะลดละคลายได้ ก็ต่อเมื่อมีปัญญา

๑๐ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเปรียบเหมือนกับนายแพทย์ผู้ฉลาดเพราะสามารถกำจัดพยาธิคือกิเลสได้ **พระธรรมเปรียบเหมือน** **ไอศถยาที่ปรุงถูกต้องแล้ว** พระอริยสงฆ์เปรียบเหมือนบุคคลผู้ที่หายจากโรค เพราะการไ้ช้ยา

๑๑ แพทย์พยาบาล สามารถที่จะรักษาช่วยคนป่วยให้หายจากโรคทางกายได้ แต่โรคทางใจ คือ กิเลส แพทย์พยาบาลที่ไหนก็รักษาไม่ได้ เพราะยังมีกิเลส ถึงแม้จะไม่มีโรคกาย แต่ใจก็เป็นทุกข์เดือดร้อนได้ แม้กระทั่ง

ผู้ที่เป็นแพทย์พยาบาล เพราะฉะนั้นก็ต้องเป็นแพทย์ผู้ฉลาดที่สุดใน
โลก คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ที่จะสามารถรักษาโรคกิเลส
ของสัตว์โลกได้ทุกโรค มีโรคโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ด้วยธรรมโอสธ
คือ พระธรรมที่พระองค์ทรงแสดง

๙ โรคใจคือกิเลสนี้ เป็นโรคที่มองไม่เห็น ทรงแสดงว่า ทุกวัน ๆ
นี้ที่มีความไม่รู้จักความจริงเป็นเหตุให้ความติดข้องต้องการ เมื่อได้มาแล้ว
ก็ต้องการที่จะรักษาด้วยความหวังใย ถ้าไม่ได้ก็เป็นทุกข์เดือดร้อน
ชวนชวายเป็นไปอีกอย่างไม่รู้จบ เปรียบเหมือนลูกศรที่เสียบอยู่ในใจโดย
ไม่รู้ตัวเลย ไม่รู้ตัวเลยเพราะชินกับความต้องการ พอได้สิ่งที่ต้องการแล้ว
ก็เพลินเพลิน พอสูญเสียไปก็เศร้าโศก เป็นทุกข์เพราะโรคใจคือกิเลส

๑๐ เมื่อศึกษาพระธรรมแล้วก็จะเข้าใจได้ว่า โรคอะไรน่ากลัวที่สุด ถ้า
ไม่ได้ฟังพระธรรมก็อาจจะบอกว่าโรคมะเร็งบ้าง โรคใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นบ้าง
เป็นต้น แต่โรคเหล่านี้ก็ยังพอมียารักษาได้ บางคนถึงกับหายขาดเป็น
ปกติก็มี แต่โรคทางใจ (โรคกิเลส) นี้ จะได้ยาจากที่ไหนในการรักษา
ซึ่งตอนนี้ก็รู้แหล่งที่มาแล้วว่าจะหาได้จากที่ไหน คือ จากพระธรรมที่พระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ถ้าหาแหล่งที่มาไม่พบ ก็ไม่สามารถ
ที่จะรักษาโรคทางใจได้

ผู้ตรง

๕) ทุกคนชอบ**ความตรง** ตรงไปตรงมาตามเหตุตามผลตามความเป็นจริง การที่จะกล่าวว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ** ตรงหรือยัง จริงหรือยัง ก็เริ่มจากเมื่อมีความพอใจที่จะรู้ความจริง และเป็นผู้ตรง ก็ต้องเป็นผู้ตรงว่า กล่าวคำบอบน้อมเคารพสักการะผู้ใด ต้องมีความเคารพจริง ๆ ในบุคคลนั้น และจะเคารพได้จริง ๆ ก็ต่อเมื่อได้ฟังพระธรรม และเป็นผู้เข้าใจในพระคุณ จึงจะสามารถเคารพบอบน้อมสักการะอย่างยิ่งในพระรัตนตรัย กล่าวคือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์สาวก ซึ่งเป็นผู้ที่ได้ฟังธรรมมาแล้วและได้เข้าใจจริง ๆ ในพระธรรมที่ ได้ฟัง

๕) การที่จะเป็นผู้ที่ตรงก็ต่อเมื่อได้ฟังพระธรรมและพิจารณา ก็จะได้ตรงขึ้นว่า เมื่อนับถือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องเคารพด้วยการฟังพระธรรมให้เข้าใจ มิฉะนั้นจะไม่มีทางเลย เคารพบูชาด้วยจิตอะไร ด้วยความเคารพบอบน้อมในอะไร ถ้ายังไม่ได้ศึกษาก็ไม่รู้ว่าจะเคารพในอะไร? เพียงแต่ได้ยินได้ฟังตั้งแต่เด็กว่า **พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ควรแก่การเคารพบอบน้อมอย่างสูงสุด** เป็นผู้ที่ไม่หมดจดจากกิเลส ไม่มีใครเสมอเหมือนกับพระองค์ จะรู้ได้ก็ด้วยการศึกษาเริ่มต้นจนกระทั่งสามารถจะเข้าใจถึงพระคุณได้ แต่ถ้าไม่มีการฟัง การศึกษา เราก็ไม่ใช่ผู้ตรงตั้งแต่ต้น

การที่จะเข้าใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ ต้องเริ่มจากความเป็นผู้ตรง และมีความมั่นคงที่จะฟัง ที่จะศึกษาเพื่อความเข้าใจอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

๙) แม้จะมีพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ แต่ถ้าผู้นั้นไม่เห็นคุณค่า ก็ไม่เป็นรัตนะสำหรับผู้นั้น

๑๐) การที่จะรู้ว่าสิ่งใดเป็นรัตนะแท้จริง ก็เมื่อได้เข้าใจความเป็นรัตนะ ไม่ใช่เพียงกล่าวตามๆ ไป แต่ไม่เห็นความเป็นรัตนะเลย.

ความปรากฏขึ้นแห่งรัตนะ ๕ หาได้ยากในโลก

รัตนะ ๕ เป็นไฉน?

คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑

บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ๑

บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว อันผู้อื่นแสดงแล้ว ๑

บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว

อันผู้อื่นแสดงแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑

กตัญญูกตเวทีบุคคล ๑

ดูก่อนเจ้าลิจฉวีทั้งหลาย ความปรากฏแห่งรัตนะ ๕ ประการนี้แล

หาได้ยากในโลก.

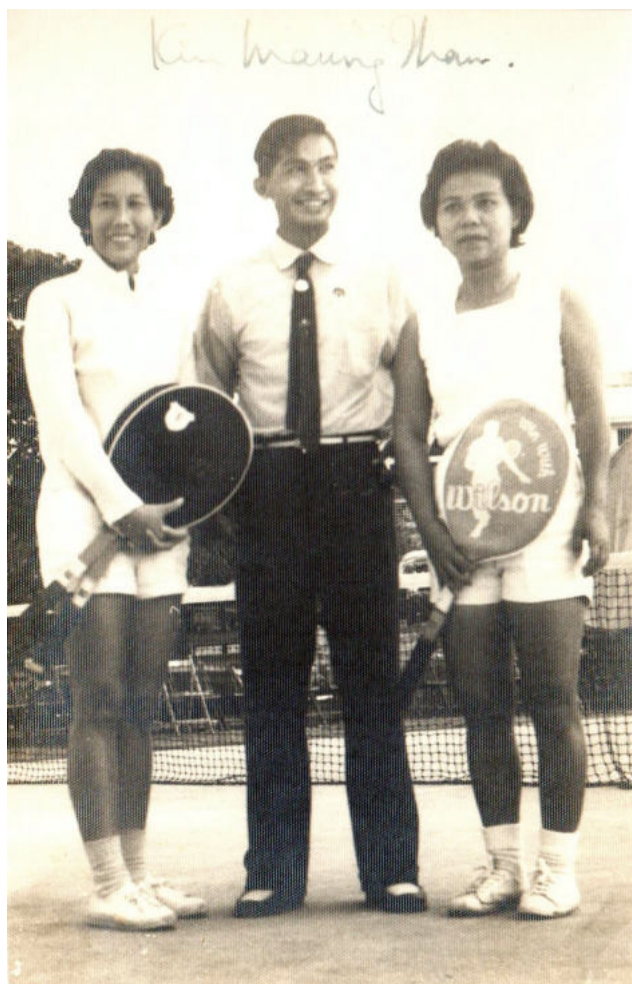
(ปิงคียานีสสูตรที่ ๕)

ประมวลภาพประทับใจ

ครอบครัวคุณย่า

สนทนารธรรมที่เขาคาใหญ่

สหภาพธรรม เพื่อโอกาส ครบรอบวันเกิด 84 ปี

คุณสุจิตต์ อังภากรณ์

2-4 เมษายน 2555

ณ โรงแรมริเวอร์แคว วิลเลจ จ.กาญจนบุรี

สงกรานต์ ๒๕๕๕

เบื้องหลังภาพปกหลัง

ณ สะพาน

Charles Bridge

Praque

22 กันยายน 2555

กราบขอบพระคุณ ท่านอาจารย์ สัจจันต์ บริหารงานเขตต์
ด้วยความสามารถที่ ได้เมตตาให้ความรู้ ความเข้าใจใน
พระธรรมที่ควรวิจัย ซึ่งเป็นธรรม ที่มีจริง ๆ กล่าวปรากฏใน
ขณะนี้ ให้แก่ผู้มาเห็นจน ถึง ๕ ปีมาแล้ว ทั้งยังทำให้ผู้
ได้มีโอกาส เพิ่มพูนกุศล ทุกวัน ด้วยกรทอเทพดำมร-
-ยาบขอท่านอาจารย์ ในถ่อนดึกๆ ทอดน นจนถึงบัดนี้
ทอดแล้วก็นำมาพิมพ์ เผยแพร่แจกจ่าย แก่สหายธรรม ผู้
สนใจให้ได้รู้ด้วย ทั้งกรที่ได้ทอดเทพ ทุกวันนี้ ยังเป็น
เขตเป็นขั้วจับให้ได้ทบทวน ๆ ได้เข้าใจพระธรรม เพิ่มขึ้น
+ เป็นประโยชน์จริงในชีวิตรประจำวัน ทั้งยังเป็นผู้สนับสนุน
มีค่ายิ่ง ที่จะได้อุดหนุนต่อไปได้ ทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า + ชาติ
ต่อไป ทุกชาติเลยละ

ขอกราบขอบพระคุณ ท่านอาจารย์ + ขอบคณสหาย
ธรรม ที่ได้ให้ใจแรงยุคลั + มีกำลังใจเสมอ ในวันที่พี่
จะมีอายุเต็ม ๕ ขวบ (จะ ๑๐๐) ในวันนี้ด้วยละ

ด้วย ความเคารพรัก อย่างยิ่ง ตลอด
ส่วน สักตฤ.

รายการเผยแพร่พระธรรมทางสถานศึกษา
โดยมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

จังหวัด	สถานี	ความถี่	เวลา	วัน
กรุงเทพมหานคร	อสมท.	๑๔๕๔	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	รัฐสภา เอฟ.เอ็ม.	๘๗.๕	๕.๐๐ น.	อ.
	รัฐสภา เอ.เอ็ม.	๑๐๗๑	๕.๐๐ น.	อ.
	สวท. เอฟ.เอ็ม.	๘๑	๕.๓๐ น.	อา. - พจ.
	सार. ๒	๖๗๕	๖.๐๐ น. ๒๑.๐๐ น.	ทุกวัน จ. - ศ.
	พล.๑	๑๔๒๒	๑๗.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทอ.๑๑	๘๔๕	๑๒.๓๐ น. ๑๘.๐๐ น.	ทุกวัน ทุกวัน
	วพช. เอฟ.เอ็ม.	๑๐๔.๒๕	๑๕.๓๐ น.	จ. - ศ.
	วิทยุชุมชนวัดนาคปรก เอฟ.เอ็ม.	๑๐๗.๗๕	๑๕.๐๐ น.	ทุกวัน
กำแพงเพชร	ทก.๓	๗๓๘	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ขอนแก่น	วค.	๑๑๕๒	๒๐.๓๐ น.	จ. - ศ.
	มจร. เอฟ.เอ็ม.	๑๐๑.๗๕	๖.๐๐ น.	ทุกวัน
เชียงใหม่	วปอ.๒	๗๓๘	๒๐.๓๐ น.	จ. - ศ.
	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๑.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
เชียงราย	ทอ.๑๑๕	๑๒๒๔	๕.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทก.๓	๘๕๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
นครสวรรค์	ทก.๓	๘๐๑	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
น่าน	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๘๕.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
นครศรีธรรมราช	ทก.๔	๖๘๔, ๑๐๔๔	๖.๐๕ น.	จ. - ศ.
เพชรบูรณ์	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๘๕.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พิษณุโลก	ทก.๓	๑๑๑๖	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทก.๓	๑๒๔๒	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	พล.ร.๔	๑๓๗๗	๕.๐๐ น.	ทุกวัน
แพร่	ทก.๓	๕๘๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๓.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พะเยา	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๗.๒๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พิจิตร	ทก.๓	๑๔๔๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.

จังหวัด	สถานี	ความถี่	เวลา	วัน
ภูเก็ต	๑ ปฉ. เอฟ.เอ็ม.	๘๕	๕.๐๐ น.	ทุกวัน
ลำปาง	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๑.๖๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ลำพูน	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๖.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
สุพรรณบุรี	ทก.๑	๑๔๐.๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
สิงห์บุรี	ชุมชน เอฟ.เอ็ม.	๑๐๔.๖๕	๘.๐๐ น.	ทุกวัน
สุโขทัย	ทก.๓	๘๒๘	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๒.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
อุดรธานี	ยานกระะ	๖๘๔	๒๐.๐๕ น.	จ. - ศ.
อุตรดิตถ์	ทก.๓	๑๒๘๖	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทก.๓ เอฟ.เอ็ม.	๕๖.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
อุบลราชธานี	ทอ.๐๘	๘๐๑	๕.๐๐ น.	ทุกวัน

(รายการอาจเปลี่ยนแปลงได้ โปรดสอบถาม โทร. ๐๒ ๔๖๘ ๐๒๓๕)

รายการ “บ้านธัมมะ” ทางสถานีโทรทัศน์
โดยมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

สถานี	เวลา	วัน
สทท.๑๑	๐๔.๐๐ น.	พุธ
TNN2	๐๗.๐๐ น.	เสาร์
TNN2	๐๘.๐๐ น.	อังคาร
TNN2	๑๖.๐๐ น.	พุธ

คณะผู้จัดทำ : ชมรมบ้านธัมมะ

Handwritten signature and date in red ink:
LADY LORRAINE
22/09